

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ СУДОВИХ ДОКАЗІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

*Мигович В. В.
студентка 5-го курсу
юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»*

Для ефективного вирішення справи в суді ключове значення мають докази як основні інструменти судового пізнання. Фактично будь-яке рішення суду ґрунтується на доказах. Тільки за їх допомогою можна встановити факт порушення матеріального права та правильне застосування відповідних статей процесуальних кодексів.

Незважаючи на однакове законодавче закріплення доказів як «фактичних даних» у всіх процесуальних кодексах України, розуміння цього поняття не перестає бути предметом наукових дискусій.

Деякі автори обстоювали думку про те, що докази – це не фактичні дані, а виключно тільки факти, «саме вони не можуть бути сумнівними чи недоброякісними: вони або існують, або ні» [3;с 137]. Інші науковці підтримують законодавче визначення доказів як фактичних даних [4;с 7]. Але, оскільки, «категорію «фактичні дані» навряд чи можна назвати цілком конкретною, скоріше за все це абстракція, яка потребує свого роз'яснення» [2;с 220-226], тому інші науковці під фактичними даними розуміють не тільки факти, а й відомості про них, або лише відомості про факти [5;с 101]. Зокрема, Т. Сахнова зазначала, що практична необхідність адекватного застосування терміна «судовий доказ» призвела до зміни його дефініції – заміни формулювання «будь-які фактичні дані» на «відомості про факти» [6;с 212]. Досліджуючи і далі це питання, вказаний автор пропонує замінити термін «відомості» на термін «інформація», оскільки «це буде точніше відповідати смислу доказу і вимогам, поставленим законом до нього, визначення доказу у справі як інформації, що отримана у встановленому законом порядку, на основі котрої суд з'ясовує наявність чи відсутність обставин, які мають значення для правильного вирішення справи» [6;с 215].

О. Александров мав зовсім інший погляд на дану пропозицію, він зазначає, що поняття інформації не підходить для пояснення доказу. Автор вважає, що «доказ – не просто інформація, оскільки «виявлення» і «збирання» доказів – це вже не суто інформаційний процес; саме «проінтерпретована інформація» становить зміст доказів. При формуванні змісту доказу обов'язково присутній штучний, суб'єктивний, людський елемент, що вносить мовними чи іншими когнітивними структурами, суттєво трансформуючий «вихідну інформацію». Доказ – це процедурне знання, тобто вже відібране, проінтерпретоване та витлумачене відповідно до «партійності» суб'єкта доказування, який використовує його для вибудовування своєї версії події, тобто реальності для себе, в правдивість якої він переконує суд, намагаючись зробити її реальністю для аудиторії.»[7]

В даний час найбільшої підтримки у науковців набуло «єдине» розуміння доказу. Прихильниками даного підходу є, зокрема, М. Треушніков, який стверджує, що «доказом виступає єдність фактичних даних як його змісту та їх процесуальних джерел»[8;с 82-83]. Розуміння судового доказу як діалектичної єдності змісту та форми, - як зазначає Т.В. Сахнова, - відповідає змісту процесуального закону. Ця концепція, на думку цього автора, отримала загальне визнання, знайшла відображення у сучасних підручниках і не потребує додаткових аргументів.[9;с 53]

На наш погляд, не можна говорити що доказ це лише факт. Треба розмежовувати факти і відомості про нього. Якщо б суд оперував лише фактами як тим, що об'єктивно існує, то не треба було б нічого доказувати, а всі рішення були б абсолютно істинними. Факт сам по собі не будучи відомим суду, доказом ніколи не стане. факт сприймається судом як доказ лише після

того як він донесений до суду і опрацьований ним у вигляді певної усної, письмової інформації чи за допомогою матеріальних об'єктів чи то відомостей або даних. Тому, на нашу думку, буде доцільно підтримати усталену в законодавстві позицію про те, що доказами є фактичні дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Для того, щоб виявити певні особливостей окремих доказів вони класифікуються за видами. З часів римського права до сучасних доктрин існує чимало підходів до класифікації доказів у цивільному процесі. З цього приводу в науковій літературі висловлена значна кількість поглядів і підходів. Відмінність між ними полягає у виборі критерію (підстави), за яким певний автор здійснює класифікацію доказів.

На даний момент у науці цивільно-процесуального права існує безліч різних підходів до класифікації доказів, одні з них вже давно визнані теоретиками і практиками цивільного процесу, а інші ще знаходяться у центрі жвавих дискусій науковців.

Важливим критерієм класифікації доказів є характер зв'язку фактичних даних (змісту доказу) з фактами, що підлягають доказуванню. За цим критерієм значна група науковців поділяє докази на прямі і побічні. [10;с 277]

Прямі докази – це докази, зміст яких має однозначний зв'язок із шуканим фактом, тобто із змісту доказу можна зробити єдиний висновок про наявність або відсутність факту, що входить до предмета доказування по справі. Побічні докази – це докази, які мають багатозначний зв'язок із шуканими фактами, тобто із змісту доказів можна зробити декілька в рівній мірі ймовірних висновків про відсутність чи наявність фактів, що мають значення для справи. Отже, наявність чи відсутність шуканого факту не може бути встановлено за допомогою одного непрямого доказу.[10]

Іншим критерієм класифікації доказів є процес формування відомостей про факти, за яким докази поділяються на первинні та похідні. Первинні (першоджерела, безпосередні) – докази, сформовані в процесі безпосереднього впливу факту на джерело доказу, за допомогою якого при розгляді справи буде отримана інформація про даний факт. Наприклад, це оригінали документів, які є письмовими доказами, або показання свідка – очевидця певної події. Похідні (опосередковані, копії) – відтворюють (копіюють) дані, одержані з інших джерел. Наприклад, копії документів, показання свідків щодо інформації про шукані факти, яка стала їм відома з інших джерел, зокрема зі слів інших осіб, із змісту документів.[18;с 277]

В юридичній літературі обґрунтовується також така підстава класифікації доказів як джерело, за допомогою якого суд їх одержує. За цією підставою докази класифікуються на особисті, речові і змішані. [13; с 139] Особисті – це такі докази, які походять від фізичних осіб, які одночасно є джерелом відомостей про факти (пояснення сторін, потерпілих, показання свідків). Речові – це докази, які належать до об'єктів неживої природи, які відтворюють події, явища, дії, наявність чи відсутність яких встановлюється в процесі доказування при розгляді справи у суді (письмові та речові докази). до змішаних доказів зараховуються висновок експерта, оскільки, спочатку експерт

вивчає докази, надані в його розпорядження, перетворює отримані з цього джерела докази і самостійно стає джерелом нового доказу – висновку експерта. Слід зазначити, що зазначена класифікація доказів за їх джерелом була неоднозначно сприйнята в наукових колах. Зокрема, М.Штефан критикував виокремлення змішаних доказів, до яких зараховуються висновок експерта, вважаючи, що це «зводить нанівець саму ідею класифікації. Оскільки, експерт дає висновок на основі своїх спеціальних знань, тому його висновок стосується не змішаних, а особистих доказів».[10;с; 278]

На наш погляд, виділення змішаних доказів має право на існування, оскільки висновок експерта можна вважати змішаним доказом тому, що суд в судовому розгляді досліджує такий висновок і як письмовий документ, тобто як речовий доказ, і як особистий доказ, адже, як правило, допитує самого експерта як особу, що склала такий висновок. Натомість такою, що не викликає заперечень у науковців, є класифікація доказів відповідно до спрямованості доказування на обвинувальні, виправдувальні, залежно від процесуальних джерел отримання інформації – на показання свідків, пояснення сторін, висновки експерта, письмові та речові докази.

Слід зазначити, що вищезазвані погляди на класифікацію доказів з'явилися в середині та другій половині минулого століття, на даний час є, в основному загальноприйнятими постулатами і особливої критики з боку науковців не зазнають. З огляду на це більшу цікавість викликають погляди на класифікацію доказів та їх види, сформовані в теперішньому часі. Зокрема, В. Бабенко поділяє докази на матеріальні, які стосуються безпосередньо суті спору (різноманітні договори, акти, протоколи, розрахункові документи тощо) та процесуальні докази, які стосуються підтвердження виникнення певних процесуальних дій у господарському процесі.[11;с 105] В. Гмирко поділяє докази на первинні та похідні, особисті та речові, належні і неналежні, достовірні та недопустимі, а також докази підготовчого та юрисдикційного провадження.[12;с 40-43]

З приводу такої класифікації С. Стахівський загалом слушно поставив під сумнів обґрунтованість останніх чотирьох груп, оскільки навряд чи доречно класти в основу класифікації доказів критерії їх оцінки (належність, допустимість, достовірність). Зазначений автор, не пропонуючи нових підходів до класифікації доказів, підтримує вже існуючі погляди в цій царині. [13; с 147]

У зв'язку з тим, що за останні два десятиліття інформаційні технології проникли у всі сфери людського життя, то зараз перед вченими-юристами постало завдання адаптувати цивільний процес до нових технологій. Деякі кроки в цьому напрямку вже зроблені, так використання інформаційних технологій суттєво спрощує порядок звернення до суду та прискорює процес розгляду спорів, за рахунок скорочення часу на обмін інформацією між учасниками процесу і судом. Тому, на нашу думку, для спрощення процедури доказування, а також для виконання основного завдання суду – встановлення істини, буде доцільне виділення ще одного особливого виду доказів – електронних доказів.

Електронні засоби доказування як самостійний вид виділяються на підставі особливостей джерела, тобто носія інформації. Електронним є джерело (носії) доказової інформації. Сама ж форма інформації залишилася колишньою, це письмові знаки, усна мова, тобто те, що доступно безпосередньому сприйняттю та розумінню суддів або вимагає залучення експертів. Залежно від того, які з даних, збережені в електронній формі, мають доказове значення, тобто містять відомості, необхідні для встановлення обставин справи, залежатиме віднесення їх до письмових, речових доказів, аудіо- чи відеозапису.[14]

Отже, докази у судовому процесі – це системне процесуальне утворення, до складу якого входять фактичні дані, засоби доказування як форма доказу та процесуальний порядок отримання та дослідження доказів, на підставі яких у визначеному законом порядку суд встановлює наявність або відсутність обставин, що мають значення для вирішення судової справи.

Щодо класифікації доказів, то видається за доцільне підтримати усталену класифікацію, відповідно до якої докази поділяються на прямі та побічні, первинні та похідні, особисті, речові, змішані. Така класифікація узгоджується з позицією Європейського суду з прав людини, пройшла перевірку практикою і часом та визнається більшістю сучасних науковців різних форм судочинства. Але також, на нашу думку, було б доречно виділити ще одну групу доказів – електронні докази в зв'язку з тим, що з кожним днем інформаційні технології відіграють все більшу роль у нашому житті, а отже вся інформація отримана за допомогою технічних засобів може суттєво допомогти судді у вивченні обставин справи і винесенні справедливого рішення.

*Науковий керівник
к.ю.н., доц. Литвин С.Й.*

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України [Текст]: Кодекс від 18.03.2004 № 1618-IV - [чинний] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Тимченко Г. Основні поняття доказового права України: проблеми законодавчого закріплення/Г.Тимченко// право України – 2010 - №12
3. Чельцов М. Советский уголовный процесс/ М. Чельцов. – М.1951.
4. Омельченко М. Принцип об'єктивної істини цивільного процесуального права України: автореф.дис.канд. юрид.наук:12.00.03/М.П. Омельченко – К.1996.
5. Горский Проблемы доказательств в советском уголовном процессе/ Г.Ф.Горский, Л.Д.Кокорев, П.С Элkind.- Воронеж,1978.
6. Сахнова Т. Судебная экспертиза/Т.В.Сахнова – М.,2000
7. Александров А. Новая теория доказательств/ А.С. Александров//Уголовная юстиция: связь времен. Избранные материалы международной научной конференции. Санкт-Петербур г, 6-8 октября 2010

года/Сост.А.В Смирнов, К.Б.Калиновский. – М.: ЗАО «Акцион-Медиа»,2012.// [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.iaaj.net/node/97>

8. Треушников М.К. Судебные доказательства/М.К. Треушников – М.,2005

9. Регламентация доказательств и доказывания в гражданском процессе/Т.В.Сахнова//Государство и право.-1993.

10.Штефан М. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів./Й.М.Штефан. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре»»,2005

11.Бабенко В. Доказування в господарському процесі:дис.канд.юрид.наук 12.00.04/В.В.Бабенко.- К,2007.

12.Гмирко В. Кримінально-процесуальні докази: поняття, структура, характеристика, класифікація/В.П Гмирко.- Дніпропетровськ,2002.

13. Стахівський С. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія/С.М.Стахівський – К.,2005.

14.Ворожбит С.П. Электронные средства доказывания в гражданском и арбитражном процессе: автореф. дис. на соискание ученой степени к.юр.наук.: спец. 12.00.15 – гражданский процесс; арбитражный процесс. Санкт-Петербург, 2011.